

Weyler, el conqueridor

El general mallorquí Valerià Weyler i Nicolau, capità general de Cuba durant part de la guerra en aquella illa (1895-1899), dissenyà un pla per a envair els Estats Units.

Ell mateix ho reconegué el maig del 1897 a un diari anglès, en una entrevista que ha estat localitzada per EL TEMPS.

El contingut de les cartes d'amor d'una escriptora cubana a Weyler, fins ara inèdites, completen aquest dossier.

Acte militar presidit pel general Valerià Weyler (al centre de la imatge) i l'almirall Aznar (el segon per l'esquerra), devers el 1920.

El mallorquí que volgué envair els Estats Units

El 19 de gener del 1896, la reina regent d'Espanya, a petició del president del consell de ministres, Antonio Cánovas del Castillo, nomenà –mitjançant un reial decret– el general mallorquí Valerià Weyler com a governador general, capità general i general en cap dels exèrcits de Cuba. El nomenament omplí de joia la majoria de la premsa espanyola i també tots els representants del règim polític de la Restauració. Consideraven que a la fi el govern s'havia decidit per la mà dura per a esclafar la rebel·lió cubana que havia esclatat el febrer del 1895. Les revistes gràfiques publicaren nombroses caricatures del general potejant negres rebels. La designació de Weyler va ser celebrada fins i tot per molta gent del poble que ignorava el nom de qualsevol altre general, però que sabia qui era aquell petit i barbut home de ferro. Popularment, era vist com un heroi, com l'invicte guerrer que havia de portar la pau a Cuba després de la victòria. Li dedicaren passos-dobles i cançonetes populars, sobretot a Mallorca, una de les quals feia així: “Viva el general Weyler,/ viva nuestro paisano/ que tiene a Cuba en su mano/ para morir o vencer.”

Al mateix temps que a Espanya el nomenament del general elevava la moral de victòria, als Estats Units s'aprofitava la designació per a llançar una campanya contra Weyler, sobretot per part dels dos grans diaris de Nova York, *The New York Journal* i *The New York World*, propietats, respectivament, de Randolph Hearst i Joseph Pulitzer, excelso representants d'allò que més endavant fou conegut per *premsa groga*, que el presenten com un cap militar cruel i sanguinari.

A Cuba la notícia és rebuda com a manà del cel per part dels espanyols,

Valerià Weyler féu una carrera militar fulgurant fins a assolir el generalat.

El general mallorquí Valerià Weyler va dissenyar un pla per a envair els Estats Units durant la guerra de Cuba (1895-1898).

mentre que els cubans el temen. A l'Havana apareixen pintades com ara “aquest gall ja no canta”, intentant menysprear-lo, contestades per unes altres de l'estil “aquest gall canta, cantarà i a més d'un pesarà”. El gall, evidentment, era Weyler. Era una brega de pintades insòlita i prova feaent de com era de conegut el general mallorquí, un home que aixecava passions enfrontades als Estats Units, Espanya i Cuba. Per a uns, un monstre;

per a uns altres, un heroi. Però qui era realment Weyler?

Weyler. Valerià Weyler i Nicolau va néixer a Palma el 17 de setembre del 1838. Provenia d'una nissaga militar que inicià el seu besavi, arribat a Espanya des de Prússia amb les Guàrdies Valones, de les quals es retirà amb el grau de tinent. El seu avi, ja nascut a Madrid, també va fer carrera militar i arribà a tenir el galons de coronel. Son pare, que assolí el grau de general del cos de sanitat, va arribar a Mallorca destinat com a metge en cap de l'Hospital Militar. A l'illa conegué Maria Francina Nicolau i Bordoï, amb qui es casà. El seu primogènit, Valerià, des de ben menut restà fascinat per les històries familiars de militars, però sa mare no volia que seguís la tradició dels Weyler. Tanmateix, Valerià, caparrut i decidit, trets del seu caràcter que sempre li donaren molta força psicològica, a catorze anys aconseguí el seu somni i parteix cap a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo. Baix d'estatura però de complexió forta, s'enfronta a les bromes pesades dels cadets. En una ocasió desafia un dels majors a *duel*, és a dir, una brega amb bastons com si fossin espases. El veterà se'n degué penedir, d'haver acceptat, perquè quedà fora de combat tot d'una. S'acabaren les bromes sobre l'estatura de Weyler. A partir d'aleshores el conegueren amb el malnom d'*Escipiò*.

A 18 anys, amb el rang de sots-tinent, és destinat a Madrid. Pot entrar a l'Escola d'Estat Major, de la qual surt titulat com a capità a 24 anys. La nova destinació és Palma, però es presenta voluntari per a anar a Cuba. Essent com era ambiciós, sabia que l'ascens més ràpid venia per la via de l'acció. Comença així una victoriosa carrera militar.

Carrera vertiginosa. En arribant a Cuba, contreu la temuda febre groga, però la supera. El 1863, encara no del tot recuperat de la malaltia, es presenta voluntari per a anar a Santo Domingo a lluitar contra la rebel·lió popular que hi havia esclatat. Se li concedeix la missió amb el grau de comandant, però quan es presenta al mariscal de

camp de la zona revoltada és rebut amb paraules poc amables: “Sou massa baix i jove per a ser comandant de tropa en acció.” La insurrecció guanyava posicions i el mariscal es troba obligat a enviar un dels seus tres comandants a una arriscada operació. És escollit Weyler. Segons la llegenda, el general pretenia desfer-se de la nosa del comandant, que considera massa jove. Arribat a la seva destinació, una població vora del riu Jaina, es posa al capdavant d'un destacament de 150 homes que defensa la posició durant tres dies davant de més de mig miler d'insurrectes. L'èxit de la missió tot d'una corre en boca tothom. Ningú no li discuteix ja el grau de comandant i, a més, és distingit amb la primera de les nombroses condecoracions per acció de guerra: la Creu Aurada de Sant Ferran.

Durant dos anys excel·leix en missions diverses a Santo Domingo. Fins al punt que quan li ordenen que torni a Cuba, el 1865, és ascendit a tinent coronel. El febrer del 1868 hom li dóna permís de mig any per a tornar a Espanya. No el podrà aprofitar gaire. Abans no s'acostumi a la vida en pau i serenor, un telegrama el reclama novament a Cuba. Havia començat la guerra dels Deu Anys (1868-1878). El tinent coronel té una actuació brillant en l'alliberament de la ciutat de Bayamo i en més operacions enllestides amb victòries. Durant el 1869 és ascendit a coronel. Una satisfacció agre-dolça, perquè son germà Ferran, més petit, també militar i també a Cuba, es mor de resultes de les ferides d'un tret rebut durant una missió rutinària.

Valerià queda profundament afectat per la mort del germà, però enmig d'una guerra poc marge hi ha per al descans i la pena. Actua amb gran coratge en diverses accions contra les tropes dels cabdills cubans Máximo Gómez i Vicente García. Entre el 1870 i el 1873 el seu nom comença a repetir-se sovint a les sales de banderes i cantines d'oficials. El petit coronel es va forjant una fama com pocs. Com cap altre, de fet. Sempre és al davant de l'acció, mai no defuig un atac, mai no s'amaga rere els seus homes. El coronel Weyler va adquirint les traces del perfecte heroi militar.

EL TEMPS

Weyler era un genet experimentat, li agradaven molt els cavalls. A la fotografia, colcant a cavall, a Madrid.

No tan sols com a cap valent i arriscat, sinó també com a home de carter de ferro: almenys en dues ocasions ell tot sol, amb el revlver a la m, desf sengles intents de sedició de part dels seus homes.

Durant el 1873, trobant-se a la població d'Holgun, l'exèrcit cubà ataca la posició espanyola amb un nombre molt superior d'efectius. Valerià es posà al capdavant de la resistència i aconsegueix vèncer l'enemic, una vegada més. Després d'aquesta acció hom li atorga l'estrella de brigadier (general de brigada). Tenia 34 anys.

Quan és ascendit a general l'envien a Espanya, on ha esclatat la segona guerra carlina. El govern espanyol el posa a les ordres del capità general

del País Valencià per a desfer la rebel-lió carlina. El nom del jove general, força conegut a Cuba, aviat es fa familiar a l'Espanya en guerra. Protagonista de nombrosos fets d'armes, sempre sortint victoriós de situacions que pareixien destinades a la derrota, comandant amb èxit els seus homes, desafiant perills de manera heroica i quasi temerària, el nom de Weyler sovinteja no tan sols els quarters, sinó també la premsa i el món polític. Els soldats sota les seves ordres fan cançonetes que el glossen com un cap dur i recte: “Amb Weyler, molt de caminar i poc de menjar...”

El capità general de València li encomana d'empaitar el cap carlí Santés, un dels homes més brillants de l'exr-

EL TEMPS

A l'esquerra, soldat de cavalleria espanyola a Cuba, armat amb la carrabina Mauser i un llarg matxet. A la dreta, Theodore Roosevelt, coronel voluntari a la guerra de Cuba i, més tard, president dels Estats Units.

cit cubà. El persegueix per Morella, Bétera, per la ribera del Xúquer, per Ontinyent, Bocairent i fins a Banyeres. En aquesta darrera posició Weyler rep l'ordre de retirar-se a Xàtiva. Per primera i darrera vegada a la seva vida, el militar que mai no ha desobeït una ordre decideix fer el sord i atacar la posició de Santés. És el 22 de desembre del 1873. Weyler ja té 35 anys. És el moment clau de la seva carrera. Si fracassa, té el deshonor assegurat (i qui sap què més, potser àdhuc un consell de guerra). Però el general, que és un home que prepara amb una cura extremada tota acció de guerra, creu que té la victòria a l'abast. És una creença aparentment absurda. Weyler disposa de cent soldats de cavalleria i 2.600 d'infanteria. Santés, de 400 de cavalleria i 7.000 d'infanteria, a més de nombrosa artilleria. Una desproporció enorme. Tanmateix, el mallorquí ordena l'atac. En primera instància pareix que la superioritat carlina s'imposa, però un moviment tàctic tan arriscat com brillant —un atac frontal per sor-

presa— desorienta els carlins, que tenen més de 400 baixes i es retiren. Centenars de presoners i la molt valuosa artilleria enemiga queden sota custòdia de Weyler. L'acció deixa bocabadat tothom. Anys després, Santés digué en una entrevista que mai no s'havia explicat, ni seria capaç d'explicar-se durant la resta de la seva vida, com allò que havia de ser una gran victòria havia mudat de forma tan sobtada en una derrota tan pesarosa.

Aquell triomf va ser tan important que el govern espanyol concedí l'ascens al rang immediatament superior a tots els qui hi havien intervingut. Per tant, Weyler havia de ser promogut a mariscal de camp —general de divisió. El problema era que només tenia 35 anys. Massa jove. Alguns caps militars de la vella escola veuen l'ascens amb gelosia. S'hi oposen davant del ministre de la Guerra, Zabala, que els contesta: "Si el brigadier Weyler hagués estat derrotat hauria comparegut davant d'un consell de guerra. La seva edat hauria estat un atenuant a l'hora de dictar la

sentència? Doncs tampoc no pot ser impediment per a ascendir-lo." Weyler és ascendit a mariscal de camp.

Nomenat interinament capità general de València, continua ordenant la persecució del rebels, però hi introdueix elements que humanitzen les accions bèl·liques, com ara disposar que tots els ferits, de l'un cantó i de l'altre, siguin tractats exactament igual. Mesures com aquesta fan créixer encara més la seva fama. A mitjan 1874 té una topada amb el ministre de la Guerra, que li ordena de tornar a Madrid on el deixa en situació de pendent de destinació. Un càstig, en definitiva. En la convulsa cort d'aleshores, Weyler sent cants de sirena perquè es revolti contra el govern constituït. Com sempre farà durant la seva llarga vida, es nega en rodó a actuar contra el poder legítim.

L'any següent el destinen a Catalunya, a continuar empaitant carlistes. Entremig, coneix Teresa Santacana i Bargalló, de qui s'enamora. Cansat de guerra i amb 36 anys sobre

les espatlles, creu que ha arribat l'hora de casar-se. Val a dir que la fama de Weyler com a victoriós militar anava acompanyada, per totes les destinacions per on passava –molt especialment a Cuba–, per una fama semblant d'home d'èxit amb les senyores. De tota casta i condició queien rendides als seus encants, malgrat l'escassa estatura. Però com que tot té un teòric final, el casament acaba teòricament amb el gust per les faldilles. Weyler es casa i s'endú l'esposa de viatge de noces a Mallorca, on passen unes setmanes a la possessió anomenada Son Roca –pla de Na Tesa, al terme municipal de Palma però fora del nucli urbà–, que havia comprat anteriorment, igual com una casa al centre de la capital, amb doblers d'un premi de loteria que li havia tocat anys abans.

Com sempre li passà durant la seva vida en actiu, el descans del guerrer durà poc. Novament és cridat a posar-se al capdavant de les tropes per a continuar batallant contra els carlins. Finalment, la guerra s'acaba amb la derrota carlista i el 23 de gener del 1878, per totes les seves accions militars durant la contesa bèl·lica, Valerià Weyler és ascendit al màxim grau militar de carrera, tinent general. Tenia 39 anys.

Els anys següents és nomenat capità general de les Canàries, capità general de les Balears entre el 1883 i el 1886 –que serà l'època que més temps passarà a Palma d'ençà dels catorze anys–, director general de l'Administració i la Sanitat Militar i capità general de les Filipines el 1888. De retorn a Madrid és elegit senador. El 1893 és nomenat capità general de Catalunya i durant aquest mandat va ser designat senador vitalici.

Cuba en guerra. El febrer del 1895 s'havia iniciat novament la revolució independentista cubana. Durant el primer any de guerra, el governador general, el general Martínez Campos, és incapaç d'aturar els insurrectes. El president del consell de ministres, Antonio Cánovas del Castillo, decideix finalment de demanar a la reina regent que nomeni el general Weyler com a nou cap militar de l'illa. La reina dicta el decret esmentat al principi.

El 24 de gener del 1896 una geració es troba concentrada al port de Barcelona per a acomiadar Weyler. Càntics nacionalistes, proclames patriòtics, bandes de música, discursos polítics i fervents aplaudiments l'acompanyen quan el vapor Santo Domingo lleva amarres i parteix cap a Cadis, on el general transbordarà a l'Alfonso XIII, que el portarà a Cuba. Durant la travessia dissenya les ordres, bans i edictes que publicarà tan bon punt arribi a l'Havana. El 10 de febrer encara al port cubà, on l'espera una multitud que el rep en un ambient festiu d'espanyolitat desfermada. El breu recorregut entre el moll i la prefectura militar el recorre a lloc d'un cavall blanc, amb tot el seguici militar darrere seu, passant sota arcs de triomf confeccionats a posta, mentre que a les voreres grups entusiastes l'aclamen com un heroi.

Tot d'una Weyler reorganitza l'exèrcit. Crea unitats més petites per a guanyar agilitat. Reforça les tres línies de defensa que divideixen Cuba de nord a sud, compostes per forts nodrits d'artilleria, cavalleria que les patrulla i infanteria que les defensa. L'objectiu era impedir el moviment dels insurrectes de banda a banda de l'illa. I, sobretot, ordena que la població pagesa abandoni els camps i es reconcentri a prop de les ciutats. Aquesta última mesura és la més discutida. La premsa nord-americana aprofita la reconcentració forçosa massiva per a parlar de centenars de milers de morts, molts d'ells nins, dones i vells, a causa de la fam. No hi ha consens entre els historiadors sobre el nombre de morts. Alguns cubans han arribat a dir que foren entre 750.000 i 1 milió (cal tenir en compte que aleshores Cuba no tenia més d'1,8 milions d'habitants). Alguns altres historiadors han aven-

turat la xifra de 300.000 morts. És impossible de tenir-ne ni tan sols una aproximació versemblant. Però és segur que s'hi morí molta gent. No obstant, Weyler defensà sempre les mesures preses com a acció de guerra inevitable. Val a dir que aleshores no era una pràctica tan estranya. L'havien emprada els generals federals durant la guerra de Secessió dels Estats Units, quan envaïren el sud rebel, els quals ja l'havien assajada contra els indis. Més tard, els britànics feren exactament això mateix a la guerra dels Bòers.

Aquella dràstica mesura va ser l'excusada perfecta perquè la premsa nord-americana atacàs Weyler titllant-lo de "sanguinari" i "carnisser". Dia rere dia publicaven notícies de morts en massa i accions salvatges de l'exèrcit espanyol. És famosa l'anècdota de Hearts, quan envià un corresponçal gràfic a l'Havana, perquè il·lustràs les atrocitats espanyoles. El corresponçal li envià un telegrama en què assegurava: "Hi ha tranquil·litat, no hi ha guerra, vull tornar." I el magnat li contestà: "Feu les il·lustracions, que jo ja hi posaré la guerra."

El 7 de desembre del 1896 les forces espanyoles maten el cap militar més famós de l'exèrcit cubà, Antonio Maceo, anomenat el *Tità de Bronze*. Esclata l'exaltació patriòtica a Espanya. Es fan festes, s'organitzen misses d'acció de gràcies, processons... Maceo era el segon cap de l'exèrcit d'alliberament, rere de Máximo Gómez, però era molt més famós. Molts cubans, i ell mateix, entenien que hauria estat el cap de la revolta si no hagués estat mulat. La seva mort és considerada pels estratègs militars espanyols com la possibilitat seriosa de vèncer els insurrectes. De fet, mig any després la situació bèl·lica és força positiva per als espanyols: la província de Pinar del Río és pacificada i les de l'Havana, Matanzas i Santa Clara són a punt de ser-ho. Només queden exercits rebels organitzats i amb consistència a les més orientals, Camagüey i Orient. L'estratègia de Weyler funcionava: arraconar els rebels progressivament fins a acotar-los a orient, i allà atacar-los amb tots els efectius disponibles.

Quan arriba a Cuba desplaça la població pagesa fora del camp, i causa una gran mortaldat

EL TEMPS

Una de les il·lustracions que publicava la premsa nord-americana per a fer estendre pel país el suport a la intervenció a Cuba contra Espanya.

Malgrat la pressió militar, Weyler sabia que el veritable perill no residia en l'exèrcit rebel –mal preparat i mal armat–, sinó en una possible invasió de Cuba per part dels Estats Units que de cada cop era més evident que es produiria tard o d'hora.

La 'invasió' dels EUA. Weyler va endevinar allò que en efecte va passar: que els Estats Units acabarien intervenint per controlar Cuba. Justament per a mirar d'evitar-ho plantejà a Cánovas un pla preventiu arriscat. Envair els Estats Units des de Cuba. Una bogeria? Vist amb ulls d'avui, sens dubte. Però en aquell moment, i tractant-se de Weyler, potser no ho era tant.

El pla del general mallorquí per a envair els Estats Units és molt poc conegut. No obstant això, EL TEMPS n'ha pogut trobar la referència. El

mes de maig del 1898 Weyler –quan ja havia estat destituït– concedí una entrevista a *The Daily Telegraph*, de Londres, citada pel periòdic mallorquí *El Bolear* el 14 de maig del 1898, en què diu: “Crec que els hauria llevat [als Estats Units] el pretext [per a envair Cuba]. Aquest era el meu objectiu i l'hauria assolit si no m'haguessin rellevat quan era a punt de tocar l'èxit [d'esclafar la rebel·lió]. Però, a més, jo m'havia promès una altra empresa: comptava abatre la rebel·lió i oferir al meu país 50.000 soldats aclimatats i foguejats per a envair els Estats Units. [...] Ho vaig oferir al president del Consell [de ministres, Cánovas] perquè la meva idea era, com és avui, que la nostra tàctica, en cas de guerra, ha de consistir a prendre la iniciativa”.

Un somni de boigs o una opció factible? Tal com anà la història, sa-

bem que la US Navy destruï l'armada espanyola enviada a protegir Cuba. Una cosa que a Espanya ja se sabia que passaria. Però el govern de Sagasta (que substituï Cánovas l'estiu del 1897), per un concepte de l'honor estantís, envià l'almirall Cervera i milers de mariners a bord d'una flota antiquada a l'escorxador antillà. El realisme fatalista és molt clar a la carta que Cervera envia al seu germà just abans de partir des de les Canàries cap al Carib: “Anem a un sacrifici tan inútil com estèril. Vicente, si em moro, com espero, tingues cura de la meva dona i dels meus fills.” Si la flota nord-americana va ser tan superior, cal per tant concloure que l'exèrcit de terra també ho era? Si això fos així, el pla de Weyler seria un desbarat impropri un militar tan experimentat i hàbil. Però és que no es podien comparar les armades i els exèrcits respectius.

La flota espanyola era molt antiquada, mentre que la nord-americana s'havia renovat feia vint anys. Tenia més tonatge, velocitat, blindatge i capacitat de foc. De manera que el destí de l'espanyola era fatal, com sabia prou Cervera. Tanmateix, la situació de l'exèrcit, és a dir, les tropes de terra, no era pas igual. Els governs federals successius dels Estats Units no havien considerat necessari de despendre-hi gaire doblers des de l'acabament de la guerra civil (1865). Les necessitats estratègiques anaven cap a l'exterior, no cap a l'interior, on les rebel·lions índies havien estat esclafades i la conquesta de l'oest s'havia acabat (el primer cens complet de tot el territori data del 1895). Des de la fi de la guerra de Secessió, l'exèrcit regular dels Estats Units havia estat format per un nombre d'efectius que es movia entre 25.000 i 30.000. Just abans de la declaració de guerra a Espanya el componien 2.143 oficials i 26.040 tropes. També hi havia la Guàrdia Nacional a cada estat, un cos de voluntaris que, en conjunt, tenia un nombre d'efectius superior a l'exèrcit regular, però pràcticament sense preparació militar i molt mal armat. La majoria dels cossos regulars també tenien un armament antiquat: quasi tots encara feien servir el fusell Springfield model 1873, d'un sol tret i de pólvora negra (és a dir, que feien molt de fum,

un inconvenient en batalla), i només una petita part era equipat amb Krag-Jørgensen, de cartutxos de pólvora que no feia fum i amb carregadors de cinc. Encara era pitjor la situació de l'artilleria, quasi tota de peces d'avantcàrrega de més de tres dècenns d'antiguitat. Més inadequats, per a una guerra en un clima tropical, eren els uniformes: camises de franel·la, calçons de llana i botes de couro.

És cert que quan el govern dels Estats Units, presidit des del gener de 1897 per William McKinley, veu clar que declararà la guerra a Espanya es renova a fons l'armament i s'obren caixes de reclutament que allisten uns 70.000 regulars i prop de 300.000 voluntaris –inclosa la Guàrdia Nacional– en pocs mesos. Així i tot, els estratègics militars nord-americans no feien comptes que el pes de la guerra anàs a càrrec de l'exèrcit. La poca confiança que despertava –segons Miguel del Rey y Carlos Canales a *Breve historia de la Guerra del 98*– es palesa en el fet que el govern de McKinley pensava sotmetre Espanya a base de bombardeigs des de la mar i enfonsant-ne la flota. No pas envaint l'illa. Tanmateix, la pressió popular, instada per la premsa, volia la invasió i no li quedà cap més remei sinó ordenar-la. Tot amb tot, i amb un exèrcit molt augmentat i reforçat –incloses les primeres metralladores Gatling– respecte al d'uns quants mesos abans, la resistència espanyola –sense Weyler i amb la moral per terra– va ser tan efectiva que en algun moment els més decidits caps militars nord-americans temen pel resultat. Ho podem veure en una carta de Theodore Roosevelt, coronel que encapçala el regiment de cavalleria voluntària conegut com els Rough Riders. Roosevelt –que va ser president dels Estats Units entre el 1901 i el 1909– envià aquesta carta el 3 de juliol del 1898 al seu amic Henry Cabot Lodge, senador republicà, i li diu: “Per l'amor de Déu, digueu al president que ens enviï tants regiments i, sobretot, tantes bateries [d'artilleria] com siguin possibles. Fins ara anem guanyant amb un alt cost, però els espanyols lluiten molt durament i som molt a prop d'un terrible desastre; hem de rebre ajuda, milers d'homes, bateria, menjar i munició.”

Il·lustració propagandística de la premsa dels Estats Units: un suposat afusellament en massa de soldats de l'exèrcit cubà per part de l'exèrcit espanyol.

La carta de Roosevelt demostra que l'exèrcit espanyol plantava cara al nord-americà. El 1898 el formaven 7.182 oficials i 184.647 soldats. A més, comptava amb uns 86.000 voluntaris entre oficials i tropa. En total, doncs, prop de 280.000 efectius. Els uniformes eren adequats al clima: camisa i calçons de tela lleugera, amb polaines de pell i capell de palmell –el *jipijapa*, en deien. L'armament era el modern Mauser, model del 1893, amb carregador de cinc cartutxos de pólvora sense fum. La cavalleria portava el mateix fusell, però més curt. Sobre els 280.000 efectius, se n'ha de descomptar almenys una quarta part que, de manera permanent, eren baixa a causa dels rigors del clima. Així i tot, era molta capacitat de foc: almenys uns 200.000 homes en estat de guerra, ben preparats i armats. Molt superior al bàndol independentista –l'exèrcit cubà no superà mai els 40.000 efectius– que, com ja hem dit abans, durant el mandat de Weyler va ser arraconada a la província oriental.

En conseqüència, que Weyler pretengués destinar uns 50.000 efectius –dels ja adaptats i amb experiència de combat– a la invasió preventiva dels Estats Units, bastant abans de la declaració de guerra quan l'exèrcit nord-americà era més feble, no pot ser pres com un *doi*, sinó més aviat com un càlcul seriós. Ara bé, amb quin objectiu?

No consten detalls exactes del pla, però hi ha dades que poden ajudar a contextualitzar i a imaginar quin en devia ser l'objectiu. En primer lloc, és prou sabut que el govern de Cánovas feia gestions diplomàtiques davant el Vaticà perquè s'implicàs formalment com a intermediari pacificador –finalment, però, declinà de fer-ho. A més, les cancelleries de París, Berlín, Viena i Moscou no veien amb bons ulls que els nord-americans esclafassin Espanya i imposassin –com es va témer que passàs durant tot el 1898– bases militars estables a les Balears i a les Canàries –o, fins i tot, que tots dos arxipèlags es quedassin sota el control absolut dels EUA. En aquells moments, la tensió europea ja deixava ensumar el desastre de la Primera Guerra Mundial (que esclatà setze anys després), i els delicats equilibris internacionals feien interpretar que les potències europees podrien intervenir diplomàticament en el conflicte, no tant per a afavorir Espanya com per a evitar la possibilitat de l'expansionisme nord-americà, aliat amb la Gran Bretanya, cap a Europa: l'hipotètic eix Canàries-Gibraltar-Balears en mans britàniques i nord-americanes.

És en aquest context que s'ha d'entendre el pla de Weyler. No és creïble que volgués envair els Estats Units en el sentit de vèncer-lo, sinó més aviat pareix que la intenció podia ser provocar un cop d'efecte amb l'objectiu

Madrid, 21 d'octubre del 1930: capella ardent del general Valerià Weyler.

ulterior de fer asseure el govern de McKinley a negociar pressionat per les potències europees. I com volia fer-ho? Possiblement desembarcant els 50.000 homes a la Florida, controlant Tampa, el centre neuràlgic de la Florida d'aleshores: tenia uns 18.000 habitants –Miami, que era un simple poblat, en tenia 300. Tampa va ser justament on es concentrà, i d'aquell port va partir l'exèrcit expedicionari dels Estats Units. Amb un cop de mà com aquell per ventura hauria estat més factible de poder negociar, amb la intervenció internacional, una sortida més digna per al conflicte cubà. És cert, però, que queda la incògnita –ell no ho explicà– de com Weyler hauria volgut embarcar els 50.000 homes des de Cuba cap a la Florida i com hauria esquivat la US Navy. Per la poca distància, cal suposar que pretenia que la sorpresa i la rapidesa deixàs sense capacitat de resposta l'armada enemiga.

També és una incògnita què podria haver passat si aquell pla tan arriscat s'hagués portat a terme. Allò que va passar de bon de veres va ser que el nou president espanyol, Mateo Práxedes Sagasta –que havia substituït Cánovas, assassinat l'estiu anterior a mans d'un anarquista italià– va destituir Weyler l'octubre del 1897 per les pressions nord-americans, tot esperant que els Estats Units no declarassin la guerra. Inútil. El febrer del 1898 el Maine esclatà al port de l'Havana. Dos mesos després el govern de William McKinley declarava la guerra a Espanya. I a l'agost Espanya es rendia.

Els darrers anys. Retornat a Espanya, Weyler s'instal·la a Madrid, i visita Palma sempre que pot, normalment per Nadal. El 1910 el govern li atorga el grau militar permanent de capità general (cal no confondre-ho amb el càrrec temporal del mateix

nom que implica governar militarment un territori) com a reconeixement als serveis prestats. Durant uns quants anys és vist amb mal confiança pels successius governs, que temen que pugui acabar donant suport al descontentament per la pèrdua de les darreres colònies i forçar un cop d'estat. Mai no es deixarà embolicar en operacions contra la legalitat. Serà de bell nou capità general de Catalunya, on reprimirà amb duresa els revoltats de la Setmana Tràgica. Quan s'instaura a Espanya la dictadura de Primo de Rivera, conspirà en contra seu. El dictador no s'atreuï a empresonar-lo però el deixà en l'ostracisme absolut i, com a càstig, ordenà la retirada del seu nom de totes les places i carrers que el portaven. Weyler no deixà mai de criticar el dictador fins que el 1930, a 92 anys, es morí a Madrid.

Miquel Payeras